

דבר הרהיבית

י"ד ע"י הרה"ג ר' יהושע נחמן שליט"א מרבני בית החוראה לענייני דיבת

גליון צ"ח
פרשת
ויקהל - פקודי
החודש
גליון בענין 'קנס על הלואה'

פסקי הלכות

דינים כלליים באופנים שיש היתר להטיל קנס על הלואה

א. בהלואה רגילה אין היתר להטיל קנס על הלואה.

לדוגמא גמ"ח, שרוצה לעשות תקנון בגמ"ח שלוה שלא שילם בזמן שקבעו, ואיחר יותר משבוע חייב לשלם עוד 50 ₪ קנס יש בזה איסור משום ריבית.

ב. אבל בהלואה שעל ידי מקח וממכר מותר להטיל על הלואה קנס

אבל יכולים לעשות קנס בהלואה שעל ידי מקח וממכר, והיינו או בקונה בהקפה, או כששילמו למוכר כסף מראש.

לדוגמא: ראובן קנה 'שטרימל' בהקפה

ומבטיח שיבוא לשלם עד ראש חודש ניסן, יכול המוכר להטיל עליו קנס, שאם לא יבוא לשלם את החוב עד ראש חודש ניסן, יצטרך לשלם עוד 500 ₪ קנס.

וכן להיפוך, אם הזמינו סחורה, ושילמו את הכסף מראש יכולים להטיל קנס על המוכר שאם לא יספק את הסחורה בזמן שקבעו יצטרך להוסיף עוד סחורה וכדומה.

אולם צריך להזהר בכמה דברים

1. **שלא יהיה קנס המתרבה**, היינו שיכול להטיל עליו קנס פעם אחת אם לא שילם בזמן שקבעו, אבל אי אפשר בשום אופן לחייב קנס נוסף על כל יום או על כל שבוע נוסף שאינו משלם.
2. **שאסור לעשות באופן שאם משלם את הקנס יהיה ללואה רשות להחזיק את הכסף לעוד שבוע**, [כגון אם כתוב שאם הלואה לא שילם עד ראש חודש יצטרך לשלם קנס 500 ₪, ויצטרך לשלם את הכסף עד ז' ניסן, שבאופן זה הרי זה כאילו שהקנס זה תשלום על מה שיש לו רשות להחזיק את הכסף עד ז' ניסן].

דבר העורך

בגמרא ברכות [דף ל"ה:] אמר רבא לרבנן במטותא מנניכו ביומי ניסן [שקוצרים בהם את התבואה] וביומי תשרי [שדורכים בהם את הענבים בנתות היין וסוחטים בהם את השמן בבתי הכד] לא תתחזו קמאי [אלא בטלו את לימודיכם ועיסקו בפרנסת ביתכם] כי היכי דלא תטרדו במזוניכו בליה שתא [כדי שלא תהיו טרודים במשך כל השנה].

כתב בתפארת שלמה ויארציט - כ"ט אדר] על שבת הגדול וד"ה או יאמר מצות תאכל שתמוה מאמר זה, שבודאי לא היו תלמידיו של רבא עובדי אדמה, אלא בודאי הכוונה שאמר לתלמידיו, שבימי רצון של חודש ניסן הזמן גורם להתפלל גם בן על הפרנסה, ולכן אמר רבא לתלמידיו שביומי דניסן יתעסקו לפרנסתם, היינו שבחודש זה יתפללו, שלא יהיה להם טירדות כל השנה, ולא יצטרכו לכטל מתורה ותפילה.

ולכן הפסוק מצות תאכל במקום קדוש מורה לאדם שיש לו להכין את עצמו שיוכה לאכול מצות בקדושה, וזהו על ידי שיוכה שיהיה נקי מעבירות, ולכן יש להתפלל בימי חודש ניסן שיהיה פרנסה בריוח שיוכל לקיים מצוות ה' כדבעי, וזה יעזור לו שיוכה להיות לגמרי נקי.

ובודאי שנכלל בזה להתפלל שנזכה לממון כשר בלי שום חשש איסור הלילה, ועל ידי זה נזכה לשפע רב. אמן

הפינה של הילדים

מוכר מוצרים בגוגואים ומשלם אחר קה,

ואומר לו שאם יאחר לשלם לו יוסף לו על כל יום אחר עוד גוגו אחד קנס.

מעשה שהיה באחד התלמודי תורה באשדוד, שילד אחד גבריאל' מוכר מהממתקים שקבל במשלוח מנות לחברים, לדגמא בקבוק קולה מוכר בסכום 30 גוגואים, ביום ראשון ושבו עזר פרשת ויקהל פקודי, היה ילד שרצה לקנות מפניו את הקולה אבל לא היה לו כל כך הרבה גוגואים, אמר לגבריאל' שיביא לו את הגוגואים ביום שלישי, והסכים גבריאל' למכר לו, אבל אמר לו, אם לא תשלם לי ביום שלישי את ה-30 גוגואים, תצטרך לשלם לי על כל יום נוסף עוד גוגו אחד.

יש לשאל אם מתר לעשות הסכם זה, או שאסור משום רבית. [שגבריאל' מוען שאינו עושה תקנס בגלל שרוצה לתרוח אבל בגלל שרוצה שהילד ישלם לו את הגוגואים].

תשובה

אסור לעשות הסכם זה: שקנס לקונה שלא משלם בזמן מתר רק קנס פעם אחת, ולדגמא אם לא תשלם לי ביום שלישי תשלם לי קנס עוד 5 גוגואים] אבל אסור לעשות קנס שמתרבה, שכל יום שאינו משלם את החוב ישלם לו עוד, זה אסור.

מעשה בריבית

הזמין ארון ושילם מראש ומחייב את הנגר

שאם יאחר לספק את הארון ישלם קנס על כל שבוע

שאלה: אחד שהזמין ארון לקראת ימי חג הפסח, [בסכום של כמעט 10,000 ₪] וכבר שילם את כל הכסף מראש, ועשה הסכם עם הנגר, שהנגר יספק לו את הארון עד ליום ה' ניסן, [כדי שיוכל להתארגן קצת עד החג בעזרת ה'] , וחתמו חוזה על זה, שהוא מתחייב לספק לו את הארון עד ה' ניסן.

והוסיפו לכתוב בתוך החוזה, שאם הנגר לא יספק לו את הארון, עד ליום ה' ניסן, יצטרך להוסיף לו עוד שידה קטנה.

וכן הלאה שעל כל שבוע איחור יצטרך הנגר להוסיף לו קנס פריט בשווי 100 ₪.

ובאו לשאול אם יש היתר לעשות הסכם זה, או שזה אסור משום ריבית.

ואם יתברר שיש בזה איסור, יש לשאול באופן שיהיה כתוב בפנים שזה על פי היתר עיסקא, נוסח ברית פינחס, האם באופן זה יהיה מותר לעשות הסכם זה.

תשובה

[ע"פ סימן קע"ז סי"ד – ס"ח]

לסכם קנס שמתרבה, היינו שעל כל שבוע שהנגר יאחר לספק לו את הארון יצטרך להוסיף לו עוד, שזה ריבית, שבגלל שמחכה לו עוד שבוע מוסיף לשלם לו יותר, [משא"כ קנס פעם אחד אינו בגלל שממתין לו אלא בגלל שלא עמד בדיבורו].

ה. **כשחתמו על היתר עיסקא יש להתיר [סכום ששייך להרויח].** אבל אם היה ההסכם ביניהם שזה על פי היתר עיסקא, מותר גם בקנס המתרבה, והכוונה בזה שבשעה שהנגר יאחר מלספק את הארון, נהפך הכסף ששילם בעל הבית לעסק, שהנגר משתף את בעל הבית בסכום ששילם לו, בעסקים שיש לו, וממילא ברגע שעסקים של הנגר מרויחים, צריך הוא ליתן לבעל הבית חלק חלק מהרווחים, והם סיכמו שיתן לו על כל שבוע עוד 100 ₪, [ואפילו שהם דיברו בצורה של קנס, מ"מ על פי אמת מגיע כסף זה לבעל הבית, לא בתורת קנס אלא כחלק ממעות עיסקא שהרויחו].

ו. **אבל גם בהיתר עיסקא אין להתיר סכום מאוד גדול.** אולם הרבה פעמים יש שההיתר עיסקא אינו מתיר ליתן את הקנס שסיכמו, אם סיכמו קנס בסכום גדול שבדרך כלל אין מרויחים מהכסף הזה של ההלוואה כל כך הרבה כסף, שבזה אין להתיר אלא אם יודעים שיש ללווה עכשיו איזה עסק טוב.

ובציוור זה, לשלם על הלוואה של 10,000 ₪ 100 ₪ על כל שבוע, זה ריוח מאוד הרבה שבדרך כלל אי אפשר להרויח כל כך מסכום זה כל כך הרבה במשך שבוע, ולכן אין להתיר הסכם זה אף כשהיה ההסכם על פי היתר עיסקא.

א. **לעשות קנס באופן שאינו מתרבה מותר**

הדין מבואר בזה, שמכיון שזה הלוואה דרך מקח וממכר, על ידי שקנה ארון מהנגר, ושילם לו את הכסף מראש, אין בזה איסור ריבית אם מטיל על הלווה קנס, [בציוור זה הנגר נחשב הלווה], שאם לא יספק לו את הארון בזמן שהתחייב יצטרך לשלם לו עוד תוספת.

ב. **באופן שהיה מותר לשלם את הכסף מראש [בלא איסור פסיקה]** [כמובן שיש להוסיף, שמדובר באופן שהיה מותר לקונה לשלם את הכסף מראש לנגר, בלי שיהיה איסור ריבית, ובמזמין ארון מנגר אין איסור לשלם לנגר את הכסף מראש, שמכיון שאין שומתו ידוע, - פירוש שבדרך כלל אין ידוע המחיר של ארון שמזמינים אצל נגר, לכן לא יהיה ניכר כלל אם יעלה המחיר, לכן אין בזה חשש שמא יעלה המחיר ובגלל ששילם מראש יקבל במחיר הזול].

ג. **כשמוותר לעשות קנס אין חילוק איזה סכום קנס מטיל עליו** ויש לציין, שבאופן שמותר לעשות קנס, יכולים לעשות קנס שישלם לו סכום קטן 5 ₪, ויכולים לעשות קנס שישלם לו דבר גדול ששוה 500 ₪, ואין חילוק מצד הלכות ריבית, שכל מה שהם מסכימים לקבל על עצמם, הרי זה מותר, אלא שיש לדעת שעל פי הכללים המבוארים ב'חושן משפט' [סימן ר"ז] אם מטיל עליו קנס גדול מאוד יש לזה דיני אסמכתא שהרבה פעמים מעיקר הדין אין צריך לשלם כלל].

ד. **אם זה קנס המתרבה – אין היתר**

אבל גם כשיש היתר לעשות קנס, מכיון שזה הלוואה דרך מקח וממכר, מכל מקום כתוב בשולחן ערוך, **שמותר לעשות רק קנס פעם אחת**, כגון שאם לא יספק לו את הארון עד ה' ניסן יתן לו קנס כך וכך, אבל אסור להם

העולה להלכה

קנה ארון ושילם מראש ומטיל קנס על הנגר

1. אם זה קנס חד פעמי, שאם לא יספק לו את הארון בזמן יקבל עוד תוספת – מותר.
2. אם זה קנס שמתרבה, שעל כל שבוע יצטרך לשלם לו יותר – אסור.
3. אם חתמו על היתר עיסקא מותר להם לסכם גם קנס המתרבה [סכום ששייך להרויח]
4. אבל גם כשחתמו על היתר עיסקא אין היתר על קנס שמתרבה סכום גדול.
5. ולכן בציוור הזה יהיה איסור על חלק הקנס של 100 ₪ על כל שבוע שאיחר, אבל על מה שהתחייב לספק לו שידה אם יאחר אין איסור.